

**«ДУМИ...» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В АНГЛІЙСЬКОМУ ОМОВЛЕННІ:
«ЩИРОСЕРДІ», «БОЛІСНІ» ТА «СКОРБОТНІ», ЧИ «ЛЕГКОВАЖНІ»?...**

Статтю присвячено зіставному дискурсивному аналізу перекладів англійською мовою поезій Тараса Шевченка «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!..» та «Думи мої, думи мої, ви мої єдині...» в аспекті їх когнітивної та емотивної адекватності авторському дискурсу, прив'язки до поетичного бачення автором природи рідного краю; також обґрунтовується важливість досягнення емоційно-естетичного резонансу на переживання ліричної персони у досліджуваних творах.

Ключові слова: поетичні візії української природи, авторський дискурс, когнітивна та емотивна адекватність перекладу, емоційно-естетичний резонанс.

Почнемо висвітлення теми статті з Шевченкових поетичних візій української природи, – до неї поет звертався в багатьох її ликах, її олюднював і по-синівському любив, у ній із дитинним зворушенням шукав щастя, піднесення і Божої ласки. Дніпро, кручі, байраки, степи, могили, діброви, гаї та садки – все це символи дорогого материнського краю, оселі й храму для поетової душі.

Гори мої високії, / Не так і високі, / Як хороші, хорошії, / Блакитні здалека... – писав він в Орській фортеці 1847 року, візуалізуючи в своїй уяві рідну українську природу, до якої линув у мріях як до живлющого Божого раю: Дай же, боже, коли-небудь, / Хоч на старість, стати / На тих горах окрадених / У маленькій хаті, / Хоча серце замучене, / Поточене горем, / Принести і положити / На Дніпрових горах [1, с. 39, 43].

Нас ніскільки не дивує, що саме цю поему «Сон» («Гори мої високії...») мало перекладали англійською мовою. В ній утілено в довершеній мистецькій формі таку глибоку тугу, але і світлу надію, і лагідну, осяйну любов. У фінальних рядках поет ніби благословляє український світ особливим даром – Граалем свого чистого серця.

Мало хто з перекладачів наважиться тут змагатися з поетом у силі словесного виразу. Справжнім лицарем Шевченкової поезії була британська поетеса-перекладачка Віра Річ (Vera Rich), якій стало б на це мужності та майстерності, але її життя обірвалося 2009 року, – в розпал праці над завершенням повного перекладу Шевченкового «Кобзаря», який вона планувала оприлюднити до поетового ювілею 2014 року. А у двомовній збірці вибраної поезії Тараса Шевченка 2007 року видання, переклади до якої готувала Віра Річ, цієї поеми ще немає (до збірки ввійшло 92 переклади поезій Т. Шевченка, з них 36 перекладів було зроблено спеціально для цього видання, решту перекладачка подала в новій редакції) [2].

Проте поему «Сон» («Гори мої високії...») можна-таки знайти у виданні *The Kobzar of the Ukraine: Select poems of T. Shevchenko / Done into English verse by A. J. Hunter* (Winnipeg, 1922), здійсненому коштами перекладача – лікаря-місіонера швейцарського походження, який працював серед трудової української еміграції в Канаді. Приїхавши

1902 року до Тюлона з метою асиміляції українських дітей, Олександр-Джердін Хантер (Alexander Jardine Hunter, 1868-1940) став одним із перших канадських дослідників та перекладачів творів Тараса Шевченка. Працьовиті українці заїмпонували йому і він зацікавився творами Т. Шевченка, вивчив українську мову, переклав англійською мовою 23 поезії Шевченка і 1922 року на власні кошти видав свої переклади під назвою «The Kobzar of the Ukraine» («Кобзар України»). До збірки ввійшли поезії «Гамалія», «Тарасова ніч», «Чернець», «Наймичка», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Заповіт» та ліричні поезії. Крім творів «Минають дні, минають ночі...», «Сонце заходить, гори чорніють...» («NN»), «Заповіт», інші 20 перекладені англійською мовою вперше. Оскільки Дж. Хантер не мав особливого поетичного дару, то й художня вартість його перекладів виявилась невисокою, однак до виданої ним книжки довгий час звертались як до найповнішої збірки творів Т. Шевченка англійською мовою. Її перевидання здійснила українська видавнича компанія «Говерла» у ювілейний 1961 рік за редакцією Я. Б. Рудницького [3].

І якщо початкові рядки поеми в перекладі О.-Дж. Хантера – *Oh my lofty hills – / Yet not so lofty / But beautiful ye are. / Sky-blue in the distance...* [3, с. 97] – звучать доволі вдало і вселяють оптимізм щодо перекладу в цілому, принаймні, їх ще можна назвати поетичними, то завершальні рядки цього неримованого й неритмізованого перекладу – це вже не більш ніж приблизний прозовий переказ, цілковито провальний у поетичному плані: *Grand me, Oh God, some time, / In old age, perchance, / To stand again on these stolen hills, / In a little cottage, / To bring my heart eaten out by sorrow / To rest at last, on the hills above the Dnieper* [3, с. 102] («Дай, боже, колись, / У старому віці, можливо, / Стати знову на цих украдених горах / У маленькій хаті, / Принести моє серце, вимучене горем, / На вічний покій, нарешті, на горах понад Дніпром»). У перекладі, на жаль, втрачається сила поетичного вислову, прихована в оригіналі у таких деталях, як підсилювальна частка *же*, допустовий спосіб, увіражений синтаксичним паралелізмом: *хоч на старість..., хоча серце замучене..., дієслово стати* у значенні «поставити оселю», інверсований дієприкметник *украдених* (який узагалі був помилково витлумачений перекладачем!), епітетна градація: (*серце*) *замучене* (метонімія), *поточене горем* (метафора), подвійний присудок *принести і положити* та фінальний образ-гіпербола *Дніпрові гори* (які, звичайно ж, *не так і високі, як хороші, хороші...*), й усе це підкріплене регулярним розміром, чергуванням восьми- та шестискладових рядків і точною перехресною римою: *стати – хаті, горем – горах*.

У своїх ліричних творах Тарас Шевченко розкривав українську природу з такою експресією, що вона поставала в них живою й органічно поєднаною з народом, який її населяв. Поет візуалізував образи та легенди рідного краю, вимірював їх зі своєї уяви та зі скарбниці народнопісенної творчості, не даремно Шевченкові вірші ще за життя поета органічно ставали народними піснями, повертаючись до своєї колиски. Удалині від рідної України вимріяні пейзажні образи були предметом ностальгійних поетових дум і виражали не тільки його особисту тугу в чужому краї, але й тугу за знищеною козацькою вольницею. І в Санкт-Петербурзі, й згодом на засланні Тарас Шевченко створює ностальгійні саморефлексивні вірші з однаковим зачином-звертанням: «Думи мої, думи мої...».

Написаний ще у Санкт-Петербурзі вірш «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!..» слугував програмним вступом до першої поетичної збірки – «Кобзаря» 1840 року видання

(вірш датується орієнтовно за часом підготовки рукопису «Кобзаря» та подання його до цензури: січень – початок березня 1840 р., автограф не відомий [4, с. 631]). А написаний вже на засланні вірш «Думи мої, думи мої, ви мої єдині...» датується за місцем чорнового автографа в альбомі поета 1846-1850 рр., в якому записано цілі поезії та уривки творів періоду Аральської експедиції, орієнтовно: кінець вересня – грудень 1848 р., Косарал [5, с. 620]. Шевченкознавці дослідили, що з цього чорнового автографа Т. Шевченко, повернувшись з Аральської експедиції до Оренбурга, переписав вірш із деякими виправленнями до «Малої книжки» — першим у першому ж зшитку за 1846-1847 рр., без номера, як заспів до всієї невольничої поезії [5, с. 620]. А 1858 р. він переписав цей вірш (також із незначними виправленнями) з «Малої книжки» до «Більшої книжки», текст якої остаточний. І знову-таки, вірш «Думи мої, думи мої...» був записаний рукою автора на першій сторінці «Більшої книжки», декларуючи «творче кредо поета періоду заслання: думи про батьківщину...» [див.: 5, с. 620].

Звернімося до осмислення змісту цих двох Шевченкових творів перекладачами англійською мовою. Існує декілька варіантів перекладу обох поезій. Слід згадати, що початковий та заключний фрагменти з вірша «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!..» стали широковідомою українською народною піснею. Тож розглянемо вибірково лише ті фрагменти перекладу цього вірша, які склалися в цілісний текст народної пісні.

Тарасові *думи*, упізнавані українською мовою з перших слів, поставши англійською, втрачають свою звичну вже канонічність, немовби сакральну в українському сприйнятті цілісність і набувають інтерпретаційно-дискурсивної відкритості, варіативності, з волі того чи іншого перекладача стають то *глибоко прочитими* / *щиро-сердими*, то *болісними* / *важкими* та *скорботними* / *сумними*, то навіть *бездумними* / *легковажними*...

Наведімо поезію «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!..» [6, с. 124, 126] в обсязі тексту народної пісні у чотирьох відомих і визнаних перекладах відповідно, подаючи їх від більш ранніх до найновішого, виконаного британською поетесою, журналісткою та літературознавцем Вірою Річ (1936-2009) – лауреатом перекладацької премії імені Івана Франка Співки письменників України, кавалером Ордена Княгині Ольги III ступеня, – чії переклади творів Тараса Шевченка були видані окремою збіркою наприкінці 2007 р. в Києві [2].

Першим розглянемо неримований переклад професора-славіста Колумбійського університету Кларенса Огастеса Меннінга (Clarence A. Manning, 1893-1972), опублікований 1945 року в збірці виконаних Меннінгом перекладів творів Тараса Шевченка (всього 35 віршів і два уривки, перекладені неримованим віршем), яка також містила його власну передмову та коментарі до кожного твору [7, с. 64, 66-67]:

Думи мої, думи мої

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?...

Dedication

Songs of mine, O songs of mine,
You're a worry to me.
Why do you stand out on paper
In sad rows before me?...

Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?...
Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас —
Де ж мені вас діти?..
В Україну ідіть, діти!
В нашу Україну,
Попідтинню, сиротами,
А я – тут загину.
Там знайдете щире серце
І слово ласкаве,
Там знайдете щиру правду,
А ще, може, й славу...
Привітай же, моя ненько!
Моя Україно!
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину.

Why did not the wind remove you
To the steppe as dust?
Why did fate not overlay you
Like a mortal child?
Songs of mine, O songs of mine,
O my flowers, children,
I have reared you, have caressed you,
Whither shall I send you?
Go to Ukraine, children,
To our Ukraine,
Quietly, as little orphans,
Here – I'm doomed to perish.
There you'll find a loving heart
And a pleasant greeting,
There you'll find a purer truth
And perhaps some glory....
Welcome, O my darling mother,
Oh, my Ukraine,
Welcome my unthinking children
As your own dear child.

Перекладач називає Шевченкові *думи* піснями: *Songs of mine, O songs of mine...* («Пісні мої, о пісні мої...»). Він пропонує для вірша окрему назву: «Dedication» («Присвята»). Не вдаючись у деталі, зазначимо, що Меннінг, який витлумачував твори Тараса Шевченка англійською мовою віддано, компетентно і делікатно, з почуттям міри і такту, напевне, в цьому вірші припустився неусвідомленого смислового зсуву, який полягав у підміні контекстуально-дискурсивного значення епітета *нерозумних* у фразі *моїх діток нерозумних* неадекватним значенням: *my unthinking children* («моїх бездумних / легковажних / несерйозних дітей»). Називаючи свої духовні творіння – свої *думи* – *дітьми нерозумними*, автор, звичайно ж, не вважав їх *безтурботними*. Навпаки. Підберімо до авторського епітета низку контекстуальних синонімів: *думи* – щирі, правдиві, нехитрі, необачні, необережні, але не безтурботні! Синонімами ж до прикметника *unthinking* виступатимуть такі: *thoughtless, insouciant, careless, light-hearted*.

Хоча Кларенс Меннінг слушно переклав лексему *думи* як *songs* («пісні»), однак цим він підготував для себе й небезпечну пастку, якої щасливо уникли інші перекладачі, обравши відповідником до лексеми «думи» не менш доречний варіант: *thoughts* («думки»). Назва *думи* як різновид народних епічних пісень, виконуваних кобзарями чи лірниками, з якими асоціював себе й поет, не має прямого відповідника в інших мовах, адже вона позначає українську культурно-мистецьку реалію. Проте, навіть абстрагуючись від конкретного твору, якщо *пісні* припустімо й бувають «бездумними» (*unthinking*), то позбавлений реального змісту оксюморон «думи (чи думки)...бездумні» міг би слугувати лише поетичним прийомом, але в жодному разі не в контексті авторського мовлення в цьому вірші. Тож у разі вибору К. Меннінгом іменника *thoughts* як відповідника до Шевченкового ліричного

адресата думи, можна було б уникнути недоречного епітета *unthinking* при перекладі рядка *Моїх діток нерозумних*. Адже потрактування прикметника *нерозумних* як *unthinking* порушує авторський дискурс: Шевченкові думи не можуть бути *бездумними*! Подібна ключова зміна у фабульній структурі перекладу, безумовно, віддаляє його від оригіналу, хоча при цьому він є цілком прийнятним на власному дискурсивному рівні, оскільки порівняння ліричних творів / пісень (*songs*) із бездумними / легковажними / несерйозними дітьми (*unthinking children*) ізольовано від Шевченкового дискурсу сприймається як когерентне й не становить дискурсивного парадоксу.

Далі погляньмо, як інтерпретує цей твір канадський письменник, журналіст, діяч української еміграції та робітничого руху Канади Іван Федорович Вив'юрський, відомий як Джон Вір (John Weir, 1906-1983), – талановитий інтерпретатор і популяризатор творчості Тараса Шевченка, визнаний радянською владою завдяки своїм комуністичним переконанням і друкований в СРСР на правах офіційного упорядника та перекладача творів Тараса Шевченка [8, с. 27]:

Думи мої, думи мої

Думи мої, думи мої,
 Лихо мені з вами!
 Нащо стали на папері
 Сумними рядами?...
 Чом вас вітер не розвіяв
 В степу, як пилину?
 Чом вас лихо не приспало,
 Як свою дитину?...
 Думи мої, думи мої,
 Квіти мої, діти!
 Виростав вас, доглядав вас —
 Де ж мені вас діти?..
 В Україну ідіть, діти!
 В нашу Україну,
 Попідтинню, сиротами,
 А я – тут загину.
 Там найдете щире серце
 І слово ласкаве,
 Там найдете щирю правду,
 А ще, може, й славу...
 Привітай же, моя ненько!
 Моя Україно!
 Моїх діток нерозумних,
 Як свою дитину.

My thoughts

My thorny thoughts, my thorny thoughts,
 You bring me only woe!
 Why do you on the paper stand
 So sadly row on row?...
 Why did the winds not scatter you
 Like dust across the steppes?
 Why did ill-luck not cradle you
 To sleep upon its breast?...
 My thoughts, my melancholy thoughts,
 My children, tender shoots!
 I nursed you, brought you up – and now
 What shall I do with you?...
 Go to Ukraine, my homeless waifs!
 Your way make to Ukraine
 Along back roads like vagabonds,
 But I'm doomed here to stay.
 There you will find a heart that's true
 And words of welcome kind,
 There honesty, unvarnished truth
 And, maybe, fame you'll find...
 So welcome them, my Motherland,
 Ukraine, into your home!
 Accept my guileless, simple brood
 And take them for your own!

Передусім розгляньмо переклад першого рядка, звернувши увагу на появу в ньому епітета *thorny* при іменнику *thoughts*: *My thorny thoughts, my thorny thoughts*. У зворот-

ному перекладі рядок означатиме: *Мої трудні / тяжкі думки, мої трудні / тяжкі думки...* А далі, у рядку-рефрені переклад варіюється і в ньому з'являється синонімічний епітет – *melancholy*: *My thoughts, my melancholy thoughts* («Мої думки, мої похмурі / пригнічені / скорботні / сумні думки...»). У перекладі наступного за цим рядка – *Квіти мої, діти!* – зауважмо трансформацію однослівної метафори *квіти* у метафоричне словосполучення *tender shoots* («ніжні пагіці / парості»): *My children, tender shoots!* («Мої діти, ніжні парості!»). Разом з тим однослівна метафора *дити* далі по тексту теж трансформується у метафоричне словосполучення *my homeless waifs* («мої бездомні / безпритульні / блудні діти»), суголосне з подальшим порівнянням *like vagabonds* («як бродяги / блудьки») на місці іменника з обставинним значенням *сиротами*, по відношенню до якого словосполучення *my homeless waifs* виступає компенсаторним засобом, а порівняння *like vagabonds* – його смисловим розвитком. У перекладі рядка *Моїх діток незрозумілих* також з'являється нова метафора *my simple brood*, де збірний іменник *brood* («виводок / сім'я / діти») має іронічне забарвлення, із додаванням імперативного дієслова *accept* та епітета *guileless*: *Accept my guileless, simple brood* («Прийми сім'ю моїх нехитрих / довірливих, простих діток»). Одначе, семантичні модуляції Шевченкової метафорики в цьому перекладі хоч і привносять зміни на дискурсивному рівні, але в цілому не становлять загрози для адекватної ідентифікації голосу ліричної персони. Ба більше, метафора *tender shoots* «підказала» перекладачеві як успішно подолати пастку словникового буквалізму при перекладі епітета *незрозумілих*, який він розклав на два контекстуальні відповідники – *guileless* і *simple*, – підібравши для означуваного ним іменника *діток* фонетично близький до лексеми *shoots* іменник *brood*, поєднаний із нею асонансом.

Нижче подамо і текст перекладу англійського поета, перекладача. кінопрацівника Герберта Маршалла (Herbert Marshall, 1890-1966), включений самим Джоном Віром до редакційної ним ювілейної збірки вибраних творів Тараса Шевченка, виданої в Москві на відзнаку 150-річчя від дня народження поета [9, с. 30, 33]:

Думи мої, думи мої

Думи мої, думи мої,
 Лихо мені з вами!
 Нащо стали на папері
 Сумними рядами?...
 Чом вас вітер не розвіяв
 В степу, як пилину?
 Чом вас лихо не приспало,
 Як свою дитину?...
 Думи мої, думи мої,
 Квіти мої, діти!
 Виростав вас, доглядав вас —
 Де ж мені вас діти?..

Oh thoughts of mine...

Oh thoughts of mine, oh thoughts of mine,
 Grief we bear together!
 Why stand you in such sad black lines
 To the paper tethered?...
 Why has the wind dispersed you not
 Dust-like into flight?
 Why sorrow overlay you not
 Like her babe at night?
 Oh thoughts of mine, oh thoughts of mine!
 Flowerings of my birth!
 I nurtured you, cared for you —
 But where's your home on earth?

В Україну ідіть, діти!
В нашу Україну,
Попідтинню, сиротами,
А я – тут загину.
Там знайдете щире серце
І слово ласкаве,
Там знайдете щирю правду,
А ще, може, й славу...
Привітай же, моя ненько!
Моя Україно!
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину.

To Ukraine, my children, go!
To our Ukraine fly!
Like homeless orphans find your way,
For here I'm doomed to die.
There you'll find a heart that's dear
And a word that's kind,
There you'll find truth sincere
And maybe fame you'll find....
Welcome them, my motherland!
Oh, Ukraine mine own!
These my foolish children greet
As children of thine own.

Відразу наголосімо, що у рядку *Моїх діток нерозумних* – *These my foolish children greet* дискурсивна заміна прикметника *нерозумних* на *foolish* («Цих моїх дурних / пустотливих / нерозсудливих / нерозважливих діток привітай») є небезпечною з точки зору можливого спотворення авторського дискурсу, але вона все ще не критична, бо, як бачимо, містить у собі сему «нерозсудливий / нерозважливий», що частково передає контекстуально-авторське значення цього прикметника.

Проте переклад Г. Маршалла містить і таке відхилення від авторського дискурсу, яке можна назвати істотним. Це використання лексеми *tethered* при тлумаченні третього та четвертого рядків: *Нащо стали на папері / Сумними рядками?... – Why stand you in such sad black lines / To the paper tethered?...* («Нащо ви стали такими сумними чорними рядками / До паперу припнуті?»). Дієприкметник *tethered* є формою минулого часу від дієслова *tether*, семантика якого – припинати тварину, що пасеться, а в переносному значенні – обмежувати (свободу руху). Ба більше, синонімом до *tethered* – «припнутий, обмежений (у рухах)» – є дієприкметник *shackled* – «прикутий, скутий». Відтак перекладач створив алюзивний образ несвободи, вимушеності поетичного письма, припнутого (наче кайданками) до паперу, тоді як автор вільно виливав свою журбу в поетичні послання, записував свої потаємні думи не з примусу, а за внутрішнім покликом, без страху перед царською цензурою, за що його згодом жорстоко покарають. Тож символіка припнутих, прикутих до паперу поетичних рядків суперечить Шевченковій ідеї письма як найвищого прояву свободи митця в репресивній, поліційній державі й цим порушує глибинну смислову канву цілого вірша: Шевченкові думи «стали на папері» вільно, попри всі перепони та заборони, щоб задекларувати його екзистенційну свободу як українського поета й безсмертя як національного співця.

Нарешті, звернімося до перекладу цього твору у виконанні Віри Річ, який був опублікований у вищезгаданій збірці 2007 року видання [2, с. 141, 147]:

Думи мої, думи мої

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?...
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?...
Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас —
Де ж мені вас діти?..
В Україну ідїть, діти!
В нашу Україну,
Попідгінню, сиротами,
А я – тут загину.
Там знайдете щире серце
І слово ласкаве,
Там знайдете щиру правду,
А ще, може, й славу...
Привітай же, моя ненько!
Моя Україно!
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину.

O my thoughts, my heartfelt thoughts...

O my thoughts, my heartfelt thoughts,
I am troubled for you,
Why have you ranged yourselves on paper
In your ranks of sorrow?
Why did the wind not scatter you,
Like dustmotes, in the steppe?
Why did ill-fate not overlie
You, her babes, while she slept?
O my thoughts, my heartfelt thoughts,
Children mine, my flowers!
I have reared, watched over you, –
Where to send you now?
Go to Ukraina children,
Our Ukraina dear,
Like poor orphans trudge your way,
While I shall perish here.
There a true heart you will find,
A word of kindness for you,
There sincerity and truth...
And even, maybe, glory.
Bid them welcome, my dear mother,
Ukraina; smile
On these thy children still unwise,
As on thy own true child.

Тут доречно пригадати, що цей переклад являє собою відредаговану в кількох місцях самою перекладачкою версію тексту, що з'явився ще у виданні 1961 року: збірці поезій Тараса Шевченка в перекладах Віри Річ під назвою «Song out of Darkness» («Пісня із темряви»), куди ввійшло 38 творів поета, в тому числі 9 поем (це видання було здійснене заходами Шевченківського комітету Великобританії до сторічного ювілею вшанування пам'яті українського поета) [10].

Характерною особливістю перекладу Віри Річ (обох її версій цього твору), на відміну від інших перекладів, є введення до першого рядка епітета *heartfelt* («щирий, відвертий, глибоко прочутий, щиросердий»), який зберігається і в рядку-рефрені: *O my thoughts, my heartfelt thoughts* («О мої думки, мої щирі / відверті думки»). Цей епітет вдало увиразнює характер Шевченкового дискурсу. Фразеологізм *лихо мені з вами*, який недоречно перекладати буквально, Віра Річ, на нашу думку, відтворила якнайточніше: *I am troubled for you* («я вболіваю за вами»), адже не в тому річ, що *думи* приносять ліричній персоні горе / скорботу / лихо / нещастя чи завдають лише тривоги та страждання, а в тім, що лірична персона по-батьківському вболіває за своїми духовними дітьми, поетичними творіннями, тривожиться їхньою долею, як люблячі

батько-мати тривожаться долею своїх рідних дітей і, звертаючись до них із вічними тривогами, часто промовляють: «Лихо (ж) мені з вами!». До речі, підсилювальна частка *же* була вставлена до рядка у виданні 1844 року «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки».

У рядку *On these thy children still unwise* відредаговано варіант 1961 року видання *On these my children, still unwise*, [10, с. 10], де змінено присвійний займенник «*ту*» на «*thy*», як це було зроблено, до речі, й у рукописній збірці «Поезія Т. Шевченка. Том первий», виготовленій протягом лютого – квітня 1859 р. У вірші, переписаному до збірки рукою І. М. Лазаревського, рядок «Своїх діток нерозумних» Тарас Шевченко спершу виправив на «Твоїх діток нерозумних», а потім на «Моїх діток нерозумних», повернувшись урешті-решт до друкованого тексту 1840 та 1844 рр. [див.: 4, с. 631].

Найбільш вірогідно, що британська перекладачка ознайомилася з історією авторедакції цього вірша, яка вплинула і на її власні редакторські виправлення, схиливши вибір на користь проміжної версії цього рядка: «Своїх / твоїх діток нерозумних».

Фразовий відповідник *still unwise* (*все ще нерозумних / немудрих*) до епітета *нерозумних* було запропоновано ще у версії перекладу 1961 року видання [10, с. 10]. Його цілком можна вважати коректним тлумаченням авторського дискурсу, – контекстуально найближчим з усіх раніше тут розглянутих. Ба більше, прикметник *unwise* із його синонімічним рядом (*ill-advised, imprudent, injudicious*) у значенні *нерозважливий, нерозсудливий, необережний, необачний, безоглядний* виступає і найближчим контекстуально відповідником, і словниковим еквівалентом до прикметника «нерозумний», завдяки чому він здатен «накликати» на себе найменше критики з боку вимогливих двомовних читачів.

Порівняно з текстом 1961 року, у виданні 2007 року перекладачка повернулася до транслітерації етнічної назви України – *Ukraina*, замінивши нею лінгвістично й політично некоректну, штучну советсько-кремлівську офіційну версію – *Ukraine*, яка була нав'язана західній громаді після Другої світової війни. Звернімо увагу, що в незалежному від впливу Кремля перекладі Кларенса Меннінга 1945 року видання ще використовувалась автохтонна власна назва *Ukraina*.

Вірш «Думи мої, думи мої, ви мої єдині...» теж став народною піснюю, щоправда із вилученням в радянські часи рядків 9-12. Наведімо його текст повністю [11] та відповідні переклади, подаючи першим переклад 1945 року Кларенса Меннінга, у якому перекладач дублює рядок *Songs of mine, O songs of mine* із запропонованим у тексті перекладу вірша «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!..» хоч у тринадцятому рядку – *Fly to me, my darling thoughts* – він конкретизує Шевченкове звертання *мої любі* за допомогою згодом одноставно вживаного перекладачами іменника *thoughts* («думки») як відповідника до Шевченкового вокативу *думи* [7, с. 184]:

Думи мої, думи мої, ви мої єдині...

Думи мої, думи мої,
Ви мої єдині,
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині.

Songs of mine, O songs of mine...

Songs of mine, O songs of mine,
You are all I have.
Do not leave me now, I pray,
In this dreadful time.

Прилітайте, сизокрили
Мої голуб'ята,
Із-за Дніпра широкого
У степ погуляти
З киргизами убогими.
Вони вже убогі,
Уже голі... Та на волі
Ще моляться Богу.
Прилітайте ж, мої любі,
Тихими речами
Привітаю вас, як діток,
І заплачу з вами.

Fly to me, my little dovelets,
With your wings of gray.
From the spreading Dnipro fly here
To the steppes and stay
With the poor and needy Kirghiz.
They are really poor,
Yes, and naked, but in freedom
They can pray to God.
Fly to me, my darling thoughts,
With calm words and true,
I shall greet you as my children
And shall weep with you.

Професор факультету германських та слов'янських мов і літератур університету штату Пенсільванія, відомий американський перекладач Майкл Найдан (Michael M. Naydan) 2004 року запропонував добірку своїх неримованих перекладів із Шевченка у нью-йоркському часописі перекладів творів української літератури *Ukrainian Literature: A Journal of Translations*, виданому заходами Наукового товариства імені Шевченка у США [12]. Нижче подаємо текст перекладу вірша «Думи мої, думи мої, ви мої єдині...» з цієї добірки [12, с. 128]:

Думи мої, думи мої, ви мої єдині...

Думи мої, думи мої,
Ви мої єдині,
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині.
Прилітайте, сизокрили
Мої голуб'ята,
Із-за Дніпра широкого
У степ погуляти
З киргизами убогими.
Вони вже убогі,
Уже голі... Та на волі
Ще моляться Богу.
Прилітайте ж, мої любі,
Тихими речами
Привітаю вас, як діток,
І заплачу з вами.

Thoughts of mine, thoughts of mine...

Thoughts of mine, thoughts of mine,
You are all that is left for me,
Don't you desert me, too,
In this troubling time.
Come fly to me my gray-winged
Doves,
From beyond the wide Dnipro
To wander in the steppes
With the poor Kirghiz.
They already are destitute
And naked... But they still pray
To God in freedom.
Fly here, my dear ones.
With peaceful words
I'll welcome you like children,
And we'll weep together.

На відміну від перекладу М. Найдана, Переклад Віри Річ, уперше опублікований 2007 року, в якому перекладачка, як і К. Меннінг, продублювала початковий рядок із власного попереднього перекладу вірша «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!..» – *O my thoughts, my heartfelt thoughts*, – відзначається ретельним відтворенням перехресної Шевченкової рими: *only – lonely, dovelings – roving, needy – freedom, speaking – weeping* [2, с. 371]:

Думи мої, думи мої, ви мої єдині...

Думи мої, думи мої,
Ви мої єдині,
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині.
Прилітайте, сизокрили
Мої голуб'ята,
Із-за Дніпра широкого
У степ погуляти
З киргизами убогими.
Вони вже убогі,
Уже голі... Та на волі
Ще моляться Богу.
Прилітайте ж, мої любі,
Тихими речами
Привітаю вас, як діток,
І заплачу з вами.

O my thoughts, my heartfelt thoughts...

O my thoughts, my heartfelt thoughts,
All I have, mine only!
In this evil hour of trouble
Do not leave me lonely!
Fly to me, now, you grey-plumaged
Birds, my dearest dovelings,
From beyond wide Dnipro's waters,
In the steppe go roving
Here with the poor Kyrgyz folk!
They are poor and needy,
They are naked, but yet make their
Prayers to God in freedom.
Fly then hither to me, dear ones,
And so quietly speaking
I shall welcome you like children,
And with you sit weeping.

Усі три наведені вгорі переклади семантично точно відображають зміст першотвору. Кларенс Меннінг подекуди відтворив і римування оригіналу (*gray – stay*), а деякі рими намагався передати за допомогою асонансів (*poor – God, true – you*). Загалом він показав себе вправним, поінформованим перекладачем. Його вдумливе проникнення у зміст Шевченкового вірша можна продемонструвати на прикладі перекладу фрази *Ta na volі / Ще моляться Богу: ...but in freedom / They can pray to God*, де прислівник *ще* замінено рівноцінною контекстуальною експресею – модальним дієсловом *can*; або ж на прикладі смислового розвитку словосполучення *тихими речами*, де експресивність епітета *тихими* (*calm*) підсилено його контекстуальним синонімом *true*: *with calm words and true* – «тихими і щирими / правдивими / чистосердними словами».

Майкл Найдан у багатьох місцях конкретизує семантику оригіналу. Так рядок *Ви мої єдині* перекладач уточнює як *You are all that is left for me* – «Ви все, що мені залишилось». У рядку *Не кидайте хоч ви мене* він конкретизує й дещо змішує значення дієслова *не кидайте*, яке у Шевченковому тексті означає «не залишайте / не відходьте / не віддаляйтесь», актуалізуючи семантику зрадництва: *Don't you desert me, too* – «І ви теж не покидайте мене / не відмовляйтесь / не відрікайтесь від мене». У рядку *Вони вже убогі* перекладач, знову-таки, конкретизує семантику прикметника *убогі*, підібравши відповідником до нього прикметник *destitute*, який означає «дуже убогий, нужденний; такий, що перебуває в жахливому стані»: *They already are destitute* – «Вони вже нужденні / окрадені / позбавлені засобів до існування». Але поетично М. Найдан свій переклад ніяк не розвиває, принципово уникаючи будь-якого «прикрашання».

Віра Річ була прихильницею кардинально відмінного підходу до перекладання поезії, що відображається навіть на пунктуаційному рівні тексту: звернімо увагу на три

знаки оклику в різних місцях її перекладу. Крім того, перекладачка вводить високопоетичний епітет *heartfelt*, емфатичні звороти, наприклад, рядок *Ви мої єдині* перекладено з додаванням звороту *mine only: All I have, mine only!* («Усе, що я маю, тільки мої!»), а відповідником фразеологічного вислову «при лихій годині» у перекладі стає емфатичний зворот *in this evil hour of trouble*, тоді як попередній рядок з обмежувально-пестливою часткою *хоч (He kidāite хоч ви мене)* сміливо перефразовується: *Do not leave me lonely!* («Не кидайте мене на самоті!»). Пестливе звертання *мої голуб'ята* зберігається за допомогою найвищого ступеня порівняння прикметника: *my dearest dovelings*. На місці означення *убогі* з'являється синонімічна пара з об'єктивно вищим експресивним ефектом: *poor and needy* («вбогі й нужденні»). Заради досягнення емоційного резонансу на переживання ліричної персони, створення адекватного в когнітивному та емотивному планах дискурсу перекладачка вдається і до розмовних вставних елементів (прислівник *then* у ролі підсилювальної частки), і до використання поетичної лексики (як-от *hither*): *Fly then hither to me, dear ones* («Прилітайте ж сюди до мене, любі мої»), а також до перестановки семантичних елементів та конверсії: *And so quietly speaking* («І так тихо мовлячи...»). Лише у перекладі Віри Річ збереглася поетична емфатика заключного рядка *І заплачу з вами*, в якому автор використав префіксальну форму дієслова майбутнього часу доконаного способу *заплачу*, де префікс *за-* має значення початку, ініціації дії. Це дієслово виконує у творі роль катарсичної розв'язки: лірична персона тільки тоді відчує полегшення, коли оживе її натхнення, повернуться її поетичні візії. Проте ні у Кларенса Меннінга (*And shall weep with you* – «І плакатиму з вами»), ні у Майкла Найдана (*And we'll weep together* – «І ми плакатимемо разом») не відтворено ефекту очікуваної катарсичної розв'язки, тоді як у Віри Річ цей авторський прийом компенсовано інверсією та синтаксичною конструкцією зі значенням початку дії *sit doing (smth)* – «почати робити (щось)»: *And with you sit weeping* – «І з вами заплачу».

Шлях поета від романтичних українських пейзажів у ранніх його творах (таких як *Рече та стогне Дніпр широкий / Сердитий вітер завива, / Додолу верби гне високі, / Горами хвилю підійма... або Вітер віє-повіває, / По полю гуляє. / На могилі кобзар сидить / Та на кобзі грає. / Кругом його степ, як море / Широке, синіє: / За могилою могила, / А там — тільки мріє...*) до сумно-віщих Шевченкових візій рідного краю в невольничій поезії (як-от *За байраком байрак, / А там степ та могила / Із могили козак / Встає сивий, похилий...*) та осяяних ідилічних його замальовок з уяви (*Садок вишневий коло хати, / Хрущі над вишнями гудуть...*), – це відстань від перших «Дум...», що відкрили першу поетичну збірку Тараса Шевченка, до других «Дум...», що стали заспівом до його невольничої поезії. У першому вірші лірична персона відпускає і направляє своїх *діток нерозумних* – свої поетичні візії рідного краю – із чужини в Україну, а в другому вірші та сама лірична персона просить їх повернутися з України і провідати її на чужині. У вимушеній ізоляції від України поет із особливою вірою шукав у власних візіях рідного краю, забуття яких означало б для нього духовну смерть, розради від самотності, духовної підтримки і зміцнення.

Словесні пейзажі, ліричні картини української природи невіддільні від громадянсько-патріотичних мотивів лірики Тараса Шевченка і саме їх найважче передати у перекладі без істотних втрат. Час місіонерських та просвітницьких українофільських

перекладів давно минув. Семантично точний академічний підрядковий переклад нібито задовольняє вимогу наукової коректності й тішить двомовного читача адекватним тлумаченням екзистенційної ситуації ліричної персони, але чомусь такий протокольно-дистилляційний переклад жахає своєю подібністю до карикатури на оригінал, переведений із жанру поетичного послання у жанр ділової записки.

Тараса Шевченка читають і читатимуть в англійських перекладах не тому, що він був великим українським поетом, а лише за умови, що в англійському омовленні його поетичні рядки все ще здатні розчулити, «торкнути за живе». Відтак більше шансів на читацький успіх матимуть переклади, які крім змістової точності відзначатимуться ще й поетичною виразністю, цінуватимуться за власну поетичну вартість, а цього поетичного мірила покищо досягла серед сучасників лише Віра Річ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко, Тарас. Сон («Гори мої високії...») / Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 2: Поезія 1847-1861. – С. 39-43;
2. Шевченко, Тарас. Вибрана поезія. Живопис. Графіка / Упоряд., авт. прим. С. Гальченко; вступ. ст. І. Дзюби / Тарас Шевченко. – К., 2007;
3. The Kobzar of the Ukraine / Translated by Alexander Jardine Hunter. – Second Printing. Edited by J. V. Rudnyckij. – New York – Winnipeg, 1961;
4. Шевченко, Тарас. «Думи мої, думи мої...» [Коментар] / Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 1: Поезія 1837-1847. – С. 631-633;
5. Шевченко, Тарас. «Думи мої, думи мої...» [Коментар] / Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 2: Поезія 1847-1861. – С. 620;
6. Шевченко, Тарас. Думи мої, думи мої... / Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 1: Поезія 1837-1847. – С. 124-126;
7. Shevchenko, Taras. The Poet of Ukraine. Selected Poems. Translated with an Introduction by Clarence A. Manning / Taras Shevchenko. – Jersey City, N.J., 1945;
8. Shevchenko T. Selections / Transl. by J. Weir / T. Shevchenko. – Toronto, 1961;
9. Shevchenko, Taras. Selected Works. Poetry and Prose / Edited by J. Weir. With Reproductions of Paintings by T. Shevchenko / Taras Shevchenko. – Moscow, s.a.;
10. Shevchenko, Taras. Song out of Darkness. Selected Poems. Translated from the Ukrainian by Vera Rich with Preface by Paul Selver, a Critical Essay by W. K. Matthews. Introduction and Notes by V. Swoboda / Taras Shevchenko. – London, 1961;
11. Шевченко, Тарас. Думи мої, думи мої... / Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 2: Поезія 1847-1861. – С. 118;
12. Shevchenko, Taras. Selections / Taras Shevchenko // Ukrainian Literature: A Journal of Translations. – New-York, 2004. – Volume 1. – P. 123-138.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2013.

Коломиец Л.В., д-р филол. наук, проф.

(КНУ имени Тараса Шевченко, Киев)

**«ДУМЫ...» ТАРАСА ШЕВЧЕНКО В АНГЛИЙСКОМ ОРЕЧЕВЛЕНИИ:
«ИСКРЕННИЕ», «ТЯЖЕЛЫЕ» И «СКОРБНЫЕ», ИЛИ
«ЛЕГКОМЫСЛЕННЫЕ»?...**

Статья посвящается сопоставительному дискурсивному анализу переводов на английский язык поэзий Тараса Шевченко «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!..» и «Думи мої, думи мої, ви мої єдині...» в аспекте их когнитивной и эмотивной адекватности авторскому дискурсу, привязки к поэтическому видению автором природы родного края; также обосновывается важность достижения эмоционально-эстетического резонанса на переживания лирической персоны в исследуемых произведениях.

Ключевые слова: поэтические визиис украинской природы, авторский дискурс, когнитивная и эмотивная адекватность перевода, эмоционально-эстетический резонанс.

Kolomiyets L.V., Doctor of Philology, Prof.

(Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv)

**TARAS SHEVCHENKO'S «THOUGHTS...» IN ENGLISH-LANGUAGE
DISCOURSE: “HEARTFELT”, “THORNY” AND “MELANCHOLY,” OR
“UNTHINKING”? ...**

The article deals with a comparative discursive analysis of the Ukrainian-to-English translations of Taras Shevchenko's poems «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!..» and «Думи мої, думи мої, ви мої єдині...» in terms of their cognitive and emotive adequacy to the author's discourse and in the tight connection with his poetic vision of the native motherland nature. The article also substantiates the importance of achieving the reader's emotional and esthetic response to the poetic persona's emotional experience in the considered poems.

Key words: poetic vision of the Ukrainian nature, author's discourse, cognitive and emotive adequacy of translation, reader's emotional and esthetic response.